

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ Κ. Ν. ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ

ΥΠΟ Κ. Θ. ΒΟΡΕΑ

Ἡ ἐπιστήμη, Κύριε συνάδελφε, ἣς εἶσαι τεταγμένος μυσταγωγός, εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν. Διὰ τοῦτο ἀναμφιβόλως ἡ Ἀκαδημία εἰς ἐμὲ ἀνέθηκε νὰ σὲ προσαγορεύσω καὶ ὑποτυπώσω τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιστημονικὴν σου δραῖσιν κατὰ τὴν σημερινήν σου δεξίωσιν. Ἀλλ' ἡ προθυμία, μεθ' ἣς ἀπεδέχθην τὴν ἐντολήν ταύτην, ἔσχε καὶ ἄλλην ἰνὰ αἰτίαν. Ἐπεθύμουν ἀγαπητὸν φίλον καὶ συνάδελφον ἔγκριτον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ παλαιὸν ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ σταδιοδρομίᾳ συμπαραστάτην καὶ συναγωνιστὴν ἐγὼ νὰ γνωρίσω εἰς τοὺς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ συναδέλφους.

Δὲν σὲ παρηκολούθησα, ἀγαπητὲ συνάδελφε, κατὰ τὰ πρῶτα τῶν σπουδῶν σου βήματα. Ἐγεννήθης ἐν Νάξῳ, μακρὰν τῆς Ἀτικῆς· καὶ τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθης ἐν ἄλλοις σχολείοις. Ἀλλὰ σὲ ἐγνώρισα ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου. Εἰς τὴν Σχολὴν ταύτην ἐφοιτήσαμεν ἀμφότεροι. Καὶ συνέπεσον αἱ σπουδαί μας, καθ' ὃν χρόνον πλείας ἐπιφανῶν διδασκάλων, ὁ Σεμιτέλος, ὁ Πανταζίδης, ὁ Κόντος, ὁ Χατζιδάκης, ὁ Βάσης, ὁ Πολίτης, ὁ Λάμπρος, ὁ Καρολίδης καὶ ἄλλοι τοῦ Ἀσωπίου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Παπαρηγοπούλου καὶ τοῦ Φιλίππου Ἰωάννου ἄξιοι διάδοχοι προεβίβαζον τὴν ἑλληνικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰσήγον τοὺς Ἕλληνας εἰς τὸ Πάνθεον τῆς ἀρχαίας σοφίας καὶ ἐπεδείκνυον εἰς ἐνθουσιῶσαν νεότητα τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ προέβαλλον εἰς μίμησιν τὰ θεοπέσια παραδείγματα τῆς πατρῴας ἀρετῆς καὶ παρεσκεύαζον καὶ ἐξέπεμ-

* Συνεδρία τῆς 23 Μαΐου.

πον εἰς πᾶσαν γωνίαν ἑλληνικὴν τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ τῶν ἐθνικῶν ἰδεωδῶν μεγαλογνώμονας ἀποστόλους. Ὁ Κόντος ἐξήγγελλε τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς γλωσσικὰς παρατηρήσεις του καὶ τοῦ Κοραῆ καὶ τῶν ἄλλων μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους συνεχίζων τὰ διδάγματα συνίστα τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τοῦ νεωτέρου ἐπιστημονικοῦ ἡμῶν λόγου. Ὁ Χατζιδάκης εἰσηγεῖτο τὴν ἀκριβεστέραν μελέτην τῶν νεωτέρων ἡμῶν γλωσσικῶν ἰδιωμάτων καὶ ὑπεδείκνυε κανόνας περὶ τῆς γραφομένης ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἄλλ' ὄχι μόνον ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή, ἀλλὰ σύνολον τὸ Πανεπιστήμιον ἦτο καὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, ὅπως ὑπῆρξεν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτοῦ καὶ θὰ εἶναι διὰ παντός τοῦ χρόνου, ἀληθὲς τελεστήριον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐν πάσαις ταῖς σχολαῖς αὐτοῦ σοφοὶ καὶ μεγαλόφρονες ἄνδρες ὄχι μόνον διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας κατηύραζον τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ μετηρσίουν τὸ φρόνημα τῆς πανεπιστημιακῆς νεότητος καὶ κατηύθυνον αὐτὴν εἰς τὰ μεγάλα ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ συνετόνιζε σύμπαν τὸ Ἑλληνικὸν τὴν ὄλην ἐνέργειαν πρὸς τὰ ὑψηλὰ διδάγματα τῆς ἐθνικῆς ἐκείνης ἐστίας. Ἡ χρηστὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος γενναῖα κατέβαλλε τὰ πρῶτα σπέρματα τῶν ἀρετῶν ἢ στοιχειώδους παιδείας τῶν πατριῶν ἐμφορομένην ἰδανικῶν καὶ πρὸς τὰ παραδείγματα τῶν προηγμένων λαῶν ἀποβλέπουσα ἐμόρφωνεν ἀνθρώπους ἔχοντας τὰ ἀπαραίτητα κοινωνικὰ ἐφόδια ἢ μέση παιδεία τὸ ἔργον ἐκείνης συμπληροῦσα ἐχάλκνευε χαρακτῆρας καὶ παρεσκεύαζε κατὰ τὸ προσῆκον τοὺς μέλλοντας ἐπιστήμονας· διθύραμβοι ἀντήχον πανταχοῦ ὑπὲρ τῶν μεγάλων ἰδεῶν, πρὸς ἃς ὄφειλε νὰ τείνη τὸ ἔθνος· αἱ σεμναὶ Μοῦσαι τοῦ νέου ἑλληνικοῦ Παρνασοῦ, εἰς ἃς ἐνετρύφα ὁ Ἑλληνισμός, ἠλέκτριζον καὶ ἐδόκουν τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν. Τὸ θέατρον συνέτεινεν εἰς τὸν αὐτὸν ὑψηλὸν σκοπὸν, ὡσαύτως δὲ ἡ ἄλλη τέχνη, ἥτις εἰς τὰ δημιουργήματά της τὴν ἰδέαν μόνην ἀπετύπωνε τοῦ καλοῦ, οὐδαμῶς ἀφισταμένη τῆς γνώμης τοῦ Πλάτωνος, καθ' ἣν ἀπὸ τῶν παντοίων ἀκουσμάτων καὶ θεαμάτων τὸ ἀγαθὸν μόνον καὶ τὸ καλὸν πρέπει νὰ ἐκπορεύηται «ὥσπερ αὔρα φέρουσα ἀπὸ χρηστῶν τόπων ὑγίειαν». Οὕτω δὲ ἡ Ἑλλὰς ὄλη, συνεχίζουσα τὴν πρώτην ὁρμὴν, μεθ' ἧς ἤρξατο τοῦ ἔργου τῆς ἀνασυντάξεως, καὶ ἀκράδατον πίστιν

ἔχουσα ἐπὶ τὸ μέλλον, συνετέλει ὁμοθύμως εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ νέου βίου καὶ παρεσκευάζετο κατὰ μικρὸν εἰς τοὺς καλλινίκους ἀγῶνας, οἵτινες, ὅτε ἦλθε τοῦ χρόνου τὸ πλήρωμα, ὑπὸ μεγαλεπήβολον ἔμπνευσιν καὶ μεγαλοπράγματα ἠγεσίαν ἐδόξασαν αὐτὴν καὶ ἠλευθέρωσαν μέγα μέρος τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος.

Ἐντὸς τοιοῦτου περιβάλλοντος, ἐνθουμῆσαι, ἀγαπητὲ φίλε, ἐν τῇ μετὰ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων ἀναστροφῇ ἐγνωρίσαμεν ἀκριβέστερον τοὺς θησαυροὺς τῶν ἀρχαίων φιλολογιῶν, τὸ ὑπέροχον κάλλος καὶ τὸ ἠθικὸν ὕψος τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης καθόλου, τὴν δαιμονίαν δημιουργίαν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, τὰλλα προϊόντα τῆς ἑλληνικῆς διανοίας, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ἐθαυμάσαμεν τοῦ ἀρχαίου βίου τὴν αἴγλην καὶ τὸ μεγαλεῖον. Πρὸς δὲ τούτοις ἐμάθομεν νὰ τιμῶμεν κατ' ἀξίαν τὴν νέαν ἡμῶν λογοτεχνίαν καὶ πάσας τὰς ἀξιολόγους μορφὰς τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης, ἀπὸ τῆς ἀκριβείας καὶ τῆς λειότητος καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ αὐστηροτέρου ἐπιστημονικοῦ λόγου μέχρι τῆς ἀφειλείας καὶ τῆς κομψότητος καὶ τῆς χάριτος τῆς δημοτικῆς Μούσης. Πρὸ πάντων ὅμως ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος ἐκείνου ἠσθάνθημεν ἐντονώτατα τὰ ρίγη τοῦ ἐθνικοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὠνειροπολήσαμεν νέαν Ἑλλάδα προκόπτουσαν καὶ ἀμιλλωμένην ἐν τῷ παγκοσμίῳ σταδίῳ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀρετῆς καὶ μετ' εὐλαβείας ἀπεβλέψαμεν αἰείποτε καὶ τὴν προσήκουσαν ἀπενείμαμεν τιμὴν εἰς πάντας ἐκείνους, ὅσοι καθ' οἰονδήποτε τρόπον συνετέλουν τότε εἰς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ νέου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὕστερον χρόνῳ οὔτε αἱ σπουδαὶ μᾶς ἐχώρισαν οὔτε ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἡ ἄλλη κοινωνικὴ δρᾶσις. Ἐν τῇ σοφῇ Γερμανίᾳ, εἰς ἣν μετέβης ὀλίγον μετ' ἐμὲ πρὸς εὐρύτεραν κατάρτισιν, εἰς τὰς αὐτὰς περιπλου καὶ ἐγὼ ἠσχολήθης μελέτας. Ἡ παιδαγωγικὴ ἐγένετο ἐνταῦθα τὸ κυριώτατόν σου ἀσχόλημα. Ὁ *Rein*, τῆς Ἑρβαρτείου σχολῆς ὁ διαπρεπεῆς θιασώτης, σὲ εἴλκυσε κατ' ἀρχάς. Ἐκεῖνος πρῶτος ἐν Ἰένῃ σὲ ἐμυσταγωγῆσεν εἰς τὰ ἄδυτα τῆς ἐπιστήμης, εἰς ἣν ἀφωσιώθης, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλοι σοφοὶ καθηγηταὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Ἄλλ' ἡ παιδαγωγικὴ δὲν δύναται

νά νοηθῆ ἄνευ τῆς ψυχολογίας καὶ τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν. Διὸ καὶ ἐνδελεχῶς διέτριψες καὶ περὶ τὰς ἐπιστήμας ταύτας. Ὁ *Eucken* καὶ ὁ *Liebmann* ἐν Ἰένῃ σὲ εἰσήγαγον εἰς τὰ δόγματα τούτων τῶν ἐπιστημῶν, κατόπιν δὲ ὁ πολὺς *Wundt*, ὁ δαιμόνιος ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος καὶ ὑπέροχος ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος, καὶ ἄλλοι σοφοί, ὧν τὰ μαθήματα παρηκολούθησες ἐν Διψία. Καὶ ἐν Ἑλβετία δὲ ἐκ παραλλήλου ἠσχολήθης περὶ τὰς παιδαγωγικὰς καὶ φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, ἔσχες δὲ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ καὶ τῆς παιδαγωγικῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας ἐπιφανεῖς διδασκάλους. Ἄλλ' αἱ ἐν τῇ Ἑσπερία σπουδαί σου δὲν περιορίσθησαν εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης σου μόνῃς. Οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς σου, ὅπως οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων ἐκείνων, ὅσοι πρὸς τὴν τελείωσιν ἀποβλέπουσιν ὡς πρὸς ἀνώτατον σκοπὸν, ἦσαν διαρκῶς ἐστραμμένοι πρὸς πᾶσαν πρόοδον συντετελεσμένην ἐν ταῖς χώραις ταύταις. Εἶδες πρὸ πάντων καὶ ἐθαύμασες τὴν κοινωνικὴν εὐσυνειδησίαν, τὴν τάξιν, τοῦ νόμου τὴν ἐπαγρύπνησιν, τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὅλου βίου καὶ ἐν τῷ μεγαλείῳ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκείνου ἀνεγνώρισες τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἐνδόξων τῆς Ἑλλάδος χρόνων.

Οὕτω παρεσκευασμένος κατήλθες εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου τὸ μὲν πρῶτον ὡς καθηγητῆς καὶ διευθυντῆς διδασκαλείων, ἔπειτα δὲ ὡς ἐπιθεωρητῆς τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ ὑφηγητῆς, ἀπὸ δὲ τοῦ 1912 ὡς τακτικὸς καθηγητῆς τῆς παιδαγωγικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπὲρ τὰς δύο δεκάδας ἐτῶν ἐδίδαξες, ἐφρονεμάτισες τὴν ἑλληνίδα νεολαίαν, ἐμόρφωσες λειτουργοὺς τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως, ἐδημοσίευσες ἐπιστημονικὰς μελέτας, παρέσχες παντοίας συμβολὰς εἰς τὴν παρ' ἡμῖν παιδευτικὴν ἐπιστήμην, ἴδρυσες τὸ Ἐργαστήριον τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, ἠγωνίσθης πρὸς ἐπικράτησιν τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν ὀφείλει νὰ ἐδράζηται ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ἀγωγή καὶ παιδεία.

Δὲν προτίθεμαι, κύριε συνάδελφε, νὰ ἀναπτύξω ἐνταῦθα τὸ ὅλον ἐπιστημονικόν σου ἔργον. Τῶν πολλῶν συγγραφῶν σου ὀλίγα μόνον ἐπιδείγματα θὰ ἐκθέσω ἐνώπιον τῆς σεμνῆς ταύτης ὀμηγύρεως. Ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν σου μελετῶν προέχει ἐκείνη, ἐν ἧ ἄντεξετάζεις τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν

Σπαρτιατῶν τὴν παλαιὰν ἀγωγὴν (1909). Μετὰ πρωτοτυπίας ἐσοῦδας ἐνὰ δείξις ἐν αὐτῇ τὴν ροπὴν, ἣν τὸ φυσικὸν περιβάλλον ἤσκησεν ἐπὶ τὴν διάφορον διάπλασιν τῶν δύο τούτων λαῶν καὶ τὴν δημιουργίαν τῶν ἐκπαιδευτικῶν αὐτῶν συστημάτων. Καὶ ὁμολόγησαν τὴν ἀξίαν τούτου τοῦ βιβλίου σου πρῶτον μὲν οἱ δημοσιεύσαντες αὐτὸ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ βιβλιοθήκῃ τῇ ἐκδιδομένῃ ἐν *Langensalza* ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «*Pädagogisches Magazin*», ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν εἰδικῶς ἀσχοληθέντων περὶ τὰ ζητήματα τῆς ἀρχαίας ἀγωγῆς. Ἰση τὴν ἀξίαν εἶναι ἢ πραγματεία σου, ἐν ἣ ἔξετάζεις τὰ κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν τῶν λειτουργῶν τῆς παιδείας (Ποῖός τις πρέπει νὰ εἶναι ὁ διδάσκαλος, 1907). Ἡ πραγματεία αὕτη καὶ ὑπ' ἄλλων ἐπηνέθη καὶ ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Σχολῆς, ἣτις τὸ πρῶτον αὐτῆς μέρος λαβοῦσα ὑπ' ὄψιν σὲ ἀνηγόρευσεν ὑφηγητὴν τῆς παιδαγωγικῆς (1906). Λόγου ἄξια εἶναι ἀναντιλέκτως καὶ αἱ πολλαὶ βραχύτεραι διατριβαὶ σου, αἵτινες εἶναι συμβολαὶ εἰς τὴν παρ' ἡμῶν παιδευτικὴν ἐπιστήμην καὶ γνωρίζουσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας τῶν προηγμένων λαῶν τὰ παιδευτικὰ διδάγματα καὶ ὑποδεικνύουσιν ὁδοὺς εἰς βελτίωσιν τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἡμῶν πραγμάτων· ἔτι δὲ πρὸς τούτοις τὰ διδακτικά σου βιβλία, εὐπρόσδεκτον βοήθημα τῶν φοιτητῶν τῶν παρακολουθούντων τὰ πανεπιστημιακά σου μαθήματα καὶ τῶν παντοίων τῆς παιδείας λειτουργῶν, ἐννοῶ τοὺς δύο τόμους τῆς παιδαγωγικῆς βιβλιοθήκης σου, οὓς ἐξέδωκες μέχρι τοῦδε, τὴν Εἰσαγωγὴν εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν, ἐν ἣ συστηματικώτερον διεξῆλθες τὰ κατὰ τὰ θεμελιώδη προβλήματα καὶ τὰς μεθόδους τῆς ἐπιστήμης σου, καὶ τὴν Σωματολογίαν τοῦ παιδός, ἔνθα ἐπραγματεύθης τὰ κατὰ τὴν σωματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς παιδικῆς ἡλικίας.

Ἡ ἴδρσις τοῦ Ἐργαστηρίου τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς εἶναι ἀναμφιβόλως τὸ κάλλιστον μέρος τῶν ἐπιστημονικῶν σου ἐπιτευγμάτων. Δὲν ἐνέμεινες, ἀγαπητὲ φίλε, εἰς τὴν κατὰ παράδοσιν παιδαγωγικὴν. Παρακολούθησες μετὰ πολλοῦ ζήλου τὴν ροπὴν, ἣν κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ἢ ψυχολογία ἔσχεν ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην· ἔτινες εὐήκοον τὸ σὺς εἰς τὰ κηρύγματα τὰ πρὸ δύο δεκάδων ἐτῶν ἐξαγγελθέντα ἐν Ἑλλάδι, περὶ ἰδρύσεως ψυχολογικῶν καὶ παιδαγωγικῶν ἐργαστηρίων καὶ μετὰ τοῦ

δεξιουμένου σε ἐνταῦθα σήμερον συνετέλεσες κατὰ δύναμιν εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ μεγάλου τούτου σκοποῦ. Ἐὰν δὲ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ἔχη νὰ ἐπιδείξῃ δύο ἐστίας τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, τὸ Ἐργαστήριον τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας καὶ τὸ τῆς πειραματικῆς παιδαγωγικῆς, τὸ ἀνῆκον μέρος τῆς τιμῆς ταύτης οὐδεὶς ποτε θὰ δυνηθῆ νὰ σοῦ ἀμφισβητήσῃ.

Ἐν μέρος, ἀλλὰ τὸ σπουδαιότατον, ὑπολείπεται εἰς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου, ὅπερ συνετέλεσες ἐν Ἑλλάδι, ἡ ἴδρυσις διδακτικοῦ φροντιστηρίου, ἐν ᾧ εἶναι ἀπαραίτητον οἱ μαθηταὶ σου, οἱ μέλλοντες τῆς παιδείας λειτουργοί, νὰ προαλείφονται εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἄσκησιν τῆς τέχνης τῆς διδασκαλίας καὶ παρασκευάζονται εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Ἀλλ' ἐὰν τοῦτο δὲν κατωρθώθῃ μέχρι τοῦδε, τὸ σφάλμα δὲν εἶναι ἰδικόν σου. Ἐν πάσῃ χώρᾳ αἱ καινοτομίαι εἰς πολλαπλᾷ προσκρούουσιν ἐμπόδια, πολλῶ μᾶλλον συμβαίνει τοῦτο ἐν αἷς χώραις τὰ ἐμπόδια ὅχι μόνον ἐκ ρητῶν ἀλλὰ καὶ ἐξ ἀρρήτων προέρχονται λόγων. Ἀλλὰ σὺ κάλλιστα γνωρίζεις ὅτι ἐν τῇ παλαιστρα τοῦ βίου τοὺς μετὰ σθένους μέχρι τέλους ἐπιμένοντας στεφανώνει ἡ νίκη.

Ἰσαμίλλος πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ τὴν διδακτικὴν ὑπῆρξε καὶ ἡ ἄλλη σου δρᾶσις. Πειπισμένος ὅτι ἡ ἀλήθεια πανταχοῦ καὶ πάντοτε ὄχι μόνον διὰ τῆς εἰς τοὺς ὀλίγους ἀπευθυνομένης διδασκαλίας ἐπιβάλλεται ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ εὐρύτερου ἐλέγχου καὶ τῆς ἀνασκευῆς τῶν ἀσυστάτων καὶ ἐπιζημιῶν διδαγμάτων, οὐχὶ ἅπαξ ἀλλὰ πολλάκις καὶ μόνος καὶ μετ' ἄλλων κατηλθες εἰς τὴν κονίστραν, ἵνα ἀνακόψῃς τὰς ἀποπειρας ἐκείνων, ὅσοι ἐπτοημένοι περὶ τὰ καιόσπουδα ἐγχειρήματα, ἀδιάφοροι πρὸς πᾶσαν ἰδέαν εὐνομίας καὶ εὐρυθμίας καὶ κοινωνικῆς τάξεως καὶ ἐθνικῆς ἀρετῆς, ἀνέλαβον νὰ ἀνατρέψωσι παρ' ἡμῶν, καὶ δὴ ἄρδην καὶ διὰ μιᾶς, τὴν ἐθνικὴν παιδείαν καὶ καταλύσωσι τὰ ἱερώτατα σύμβολα καὶ τὰ εὐγενῆ ἰδανικά, αἵτινα ἐξέθρεψαν τὰς γενεὰς τῶν Ἑλλήνων, τὰ ἰδανικά, ἐφ' ὧν πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐστήριξαν καὶ μέχρι τοῦ νῦν στηρίζουσι τῶν λαῶν τὴν ἀσφαλῆ πρόοδον καὶ εὐημερίαν. Εἶναι γνωσταὶ εἰς πάντας αἱ τοιαῦται ἀπόπειραι. Πολὺν δὲ γνωστοτέρα εἶναι ἢ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐνεργείας ἀποβλαστήσασα πολυώ-

νυμος ἀκολασία, ἥτις μέχρι τῆς σιγμῆς ταύτης λυμαίνεται, ὡς μὴ ὄφελε, τὴν Ἑλλάδα καὶ τίς οἶδεν ἐπὶ πόσον χρόνον ἀκόμη θὰ ἐπιζητῆ νὰ καταρτίψῃ εἰς συντρίμματα, ὅ,τι καλὸν ἐδημούργησαν παρ' ἡμῖν θαυμαστῆ σύνεσις, ὑψηλὸν φρόνημα καὶ ἡ ἀγιωτάτη φιλοπατρία. Καὶ ἐξανέστη κατὰ τῶν καινοτόμων ἢ ἐθνικῆ συνείδησις. Οἱ δὲ τεταγμένοι νὰ περιέπωσι καὶ ριπίζωσι τὰ ἰδεώδη ταῦτα, ἔχοντες τῶν πραγμάτων τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῶν ὑγιῶν ἀρχῶν, ὑφ' ὧν ἐμπνέονται οἱ ἀληθεῖς προφῆται τῶν ἰδεῶν, ἔκρουσαν πολλάκις τοῦ κινδύνου τὸν κώδωνα, ἤλεγξαν τοὺς εἰσηγουμένους τὰ ὀλέθρια δόγματα καὶ ὑπέδειξαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ὁδόν, ἣν ὀφείλει νὰ ἀκολουθήσῃ τὸ Ἔθνος. Καὶ ἐπρωτοστάτησαν ἐν τῇ κινήσει ταύτῃ καὶ ἄλλοι καὶ τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, μάλιστα δὲ ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολή, ἥς ἐπίλεκτον εἶσαι μέλος. Ἐὰν δὲ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ προγράμματος ἐκείνου ἐξακολουθῆ ἔτι καὶ νῦν διὰ παντοίων μέσων καὶ μετὰ τόλμης, ἥτις δὲν δύναται νὰ τυχᾶνῃ συγγνώμης ἀνευ ζημίας ἀνυπολογίστου, προσγυνομένης εἰς νεαρὰν πολιτείαν ἔχουσαν ἀνάγκην περισκεμμένης βελτιώσεως καὶ ὀρθῆς καὶ ἀδιαλείπτου καθοδηγήσεως εἰς τὰ καλὰ καὶ τὰ ὑψηλὰ καὶ πρὸ πάντων αὐστηρᾶς ἐπιβλέψεως κατὰ τὰ πρῶτα μάλιστα βήματα τῆς ἀναπτύξεώς της, τὴν εὐθύνην τούτου δὲν ὑπέχουσι ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐκ παντὸς τρόπου προσεπάθησαν νὰ καταπνίξωσι τὴν ὑπερβάλλουσαν τῆς καινοτομίας ὀρμὴν εὐθύς ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κύριε συνάδελφε, ἡ ἐπ' αἰοίοις οἰωνοῖς ἰδρυθεῖσα, ἵνα, καθὼς αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ καὶ αἱ κατὰ τὸ παράδειγμα ἐκείνων λειτουργοῦσαι νεώτεραι Ἀκαδημίαι, περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους της, τοὺς διαπρεπεῖς τῶν Μουσῶν ἱεροφάντας, τοὺς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην προάγοντας καὶ τᾶλλα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ, εἰς τὸ μέχρι τοῦδε συντελεσθὲν ἔργον σου ἀποβλέψασα σὲ ἐκάλεσεν εἰς τὰς τάξεις της, ὅπως ἔχῃ καὶ σὲ πολύτιμον σύμβουλον εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐθνικῆς ἀγωγῆς καὶ παιδείας. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σὲ ὑπομνήσω, ὅτι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης ἡ θεραπεία καὶ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν ἢ καλλιέργεια εἶναι καὶ ἐνταῦθα τὰ εὐγενέστατα τῶν ἀγωνισμάτων ὅτι τὸ δεύτερον τῶν ἔργων τούτων, εἰς τὸ ὁποῖον ὄλον ἀφιέ-

ρωσες τὸν βίον σου, εἶναι τὸ θεϊότατον τῶν καθηκόντων τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. Τὰ ἠθικὰ ἰδεώδη, ὡς κάλλιστα γνωρίζεις, εἶναι οἱ τηλαυγεῖς φάροι, οἵτινες φωτίζουν καὶ ὀδηγοῦσι τὰ άτομα καὶ τὰ ἔθνη εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ καθήκοντος· τὰ ἰδεώδη ἐκεῖνα εἶναι αἱ ἀρραγεῖς βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται κατ' ἐξοχὴν ἡ εὐδαιμονία τῶν λαῶν. Διὰ τοῦτο δὲ πάντες οἱ κηδόμενοι τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας ὀφείλουσι νὰ ὑποθάλωσι καὶ παρ' ἡμῶν τὰς ζωογόνους ταύτας δυνάμεις· ὁ ἀληθῆς ἐπιστήμων, ὁ σώφρων λογοτέχνης, ὁ συνειτὸς καλλιτέχνης, ὁ περὶνους πολιτικός, οἱ ἔνθεοι λειτουργοὶ τῆς θρησκείας, τῆς Θέμιδος, τῆς παιδείας. Ἀστοχοῦσι τοῦ ὀρθοῦ, ἵνα μὴ τι ἄλλο εἴπω, ὅσοι ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς ἐπιστήμης φέρονται εἰς τὴν κατάλυσιν τῶν ὑπεριτέρων τούτων ἀξιῶν καὶ τὴν ἀνύψωσιν νέων εἰδώλων. Ἡ ἐπιστήμη οὔτε εἶπεν οὔτε δύναται νὰ εἴπῃ ἀκόμη περὶ τῶν θεμελιωδῶν τοῦ κόσμου προβλημάτων ἀναντίλεκτον γνώμην. Αἱ περὶ κόσμον θεωρίαι διαφέρονται καὶ σήμερον πρὸς ἀλλήλας, ὡς διεφέροντο καὶ πρὸ χιλιάδων ἐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἂν ποτε δυνηθῆ ἡ ἐπιστήμη νὰ λύσῃ τῆς αἰωνίας Σφιγγὸς τὰ αἰνίγματα καὶ ἀποκαλύψῃ τὴν ὅλην ἀλήθειαν τῶν πραγμάτων καὶ ἐλέγξῃ πολλαχῶς σφαλλομένας τὰς μέχρι τοῦδε κρατούσας θεωρίας καὶ ἀντιλήψεις, ποίαν θὰ δυνηθῆ νὰ ἀσκήσῃ αὕτη ἐπὶ τὴν ἠθικὴν τάξιν ροπήν; Τίς θὰ τολμήσῃ καὶ τότε νὰ ἐπιβάλλῃ βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ πρυτανεύωσιν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ διέπωσι τὸν βίον κατὰ τὰς παντοίας αὐτοῦ ἐκδηλώσεις; Μόνη ἡ ἀσυνεσία καὶ ἡ βία ἐνδέχεται νὰ προβαίνωσι καὶ πάλιν εἰς τοιαῦτα παράλογα ἐγχειρήματα. Ἡ δὲ νήφουσα ἀνθρωπότης, ἥτις φύσει σπεύδει ἀκάθεκτος πρὸς τὴν κοινωνικὴν καὶ ἠθικὴν βελτίωσιν καὶ ἐξύψωσιν, μετ' εὐλαβείας θὰ προσαινίζῃ ἀείποτε εἰς τὸν κόσμον τῶν εὐγενῶν ἰδανικῶν, μετ' ἄκρας δὲ περισκέψεως θὰ πείθεται νὰ μεταρρυνθῆ αὐτὸν κατὰ τὰς ὁμολογουμένας ἀπαιτήσεις τῆς κοινωνικῆς εὐπραγίας, ἀδιαλείπτως δὲ πρὸς ἐκεῖνον ἀποβλέπουσα θὰ κανονίζῃ τὸν βίον. Οὕτως ἐφιλοσόφησαν οἱ αἰῶνες, ἀπὸ τῶν μεγάλων ἱεροφαντῶν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Εἰς τὰ φιλοσοφήματα δὲ ταῦτα ἠκολούθησαν ἀπαρεγκλίτως τὰ σοφώτατα καὶ φρονιμώτατα τῶν ἐθνῶν, ἅτινα ὡς ἄκρον ἀγαθὸν ἐτίμησαν καὶ τιμῶσι τὴν καλοκαγαθίαν καὶ ἐπιδιώκουσι τὴν τελείωσιν τῶν

ατόμων και τῶν κοινωνιῶν, ἔπειτα δὲ και συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐπὶ ἀδαμαντίνων βάσεων ἰδρυμένη θὰ ἰσχύη ἐς αἰεὶ τοῦ ἀπὸ σκηνηῆς φιλοσόφου ἡ γνώμη·

Τρεῖς εἰσιν ἀρεταί, τὰς χρεῶν σ' ἀσκεῖν, τέκνον,
θεοὺς τε τιμᾶν τούς τε θρέψαντας γονεῖς
νόμους τε κοινούς Ἑλλάδος· καὶ ταῦτα δρῶν
κάλλιστον ἔξεις στέφανον εὐκλείας αἰεὶ.

Περὶ τοῦ διπτοῦ τῆς Ἀκαδημίας ἔργον μαρτυροῦσι και τὰ σύμβολα τὰ περιστοιχίζοντα ἡμᾶς ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ. Ὑπεράνω ἡ Ἀθηναῖα και ὁ μουσηγέτης θεός, τῆς ἐπιστήμης και τῆς τέχνης ὑπέριστα ἔφοροι ἐντὸς αὐτοῦ ὁ πυρφόρος υἱὸς τοῦ Ἰαπετοῦ, ἔμβλημα τῆς αἰωνίας ζητήσεως τῆς ἀληθείας· τῆς διηνεκοῦς και ἀκαταβλήτου ὁρμῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐπίδοσιν και τὴν προόδον· τῆς ἡμερώσεως και διακοσμῆσεως τοῦ βίου· πρὸ αὐτοῦ μέγιστα τῆς φιλοσοφίας κανχήματα, ὁ Σωκράτης και ὁ Πλάτων, φρουροὶ τῶν ὑψηλῶν ἰδανικῶν, αἵτινα ἐκεῖνοι ἐδίδαξαν πρῶτοι.

Μετ' ἐξαιρέτου χαρᾶς σὲ προσαγορεύω, ἀγαπητὲ συνάδελφε, εἰσερχόμενον σήμερον εἰς τὸν πάνσεπτον τοῦτον ναὸν τῆς Σοφίας.

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

κ. ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΞΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ

Κατὰ τὴν σιγμὴν ταύτην, κατὰ τὴν ὁποῖαν γίνομαι δεκτὸς εἰς τὴν σεμνὴν χορείαν τῶν ἐταίρων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηναίων, ἡ πρώτη μου σκέψις εἶναι νὰ ἐκφράσω θερμὰς εὐχαριστίας πρὸς τοὺς κ.κ. συναδέλφους, οἵτινες διὰ τῆς ψήφου των ἤνοιξαν εἰς ἐμὲ τὴν ὁδὸν εἰς τὸ τέμενος τοῦτο.

Ὅμολογῶ προσέτι πλείστας χάριτας εἰς ὑμᾶς, κύριε Πρόεδρε, διὰ τὰς εὐμένεις ὑπὲρ ἐμοῦ φράσεις σας.

Θερμοτάτας ὡσαύτως ἀπευθύνω εὐχαριστίας εἰς τὸν ἀγαπητὸν φίλον, τὸν διαπρεπῆ συνάδελφον και παλαιὸν συναθλητὴν κ. Βορέαν και διὰ τὴν πρότασιν, ἧς ἐγένετο εισηγητὴς πρὸς εἰσαγωγὴν μου εἰς τὴν Ἀκαδημίαν,